

Ētisko normu ietekme uz profesionālo darbību Latvijas tulkošanas nozarē

Šī ir otrā daļa rakstam, kurā iztirzāta personīgā un profesionālā ētika tulkošanā un Latvijas tulkošanas nozares pārstāvju domas par ētikas lomu darbā. Raksts ir tapis autora maģistra darba ietvaros ar mērķi īsumā atspoguļot ar ētiku un profesionālo darbību saistītās literatūras analīzi un pētījumā iegūtos rezultātus. Iepriekšējā daļā aprakstīja personīgo un profesionālo tulkošanas ētiku teorētiskajā literatūrā, tulku un tulkotāju tiesības un pienākumus, tulkošanas ētikas un ētiskā regulējuma praksi Latvijā un ārzemēs, kā arī nesenus gadījumus, kad tulkiem un tulkotājiem profesionālās ētikas un iespējamu likumpārkāpumu dēļ nācies stāties tiesas priekšā.

Šajā daļā autors izklāstīs pētījuma ietvaros veikto tulkošanas nozares darbinieku un tulkošanas aģentūru aptauju rezultātus, norādīs uz svarīgākajām novērotajām tendencēm.

Lai iegūtu atbildes gan no darba ņēmējiem, gan darba devējiem, pētījuma autors nolēma aptaujāt gan tulkus, tulkotājus u.c. cilvēkus, kas šajā nozarē ir darba ņēmēji, gan tulkošanas aģentūras. Tā kā tika aptaujāti darba ņēmēji un darba devēji, katrai no respondentu grupām tika dotas atšķirīgas aptaujas.

Tulkotāju, tulku un citu nozares darbinieku aptauja sastāvēja no 15 jautājumiem. Aptaujā tika izmantoti desmit izvēles jautājumi, no kuriem divos bija iespējams atzīmēt vairākas atbildes; trīs brīva teksta jautājumi; viens jautājums, kurā dažādi ētiskie apsvērumi bija jāsarindo pēc to svarīguma; viens jautājums, kurā bija jāsniedz dažādu ētisku apsvērumu novērtējums pēc to svarīguma tulkotāja darbā.

Tulkošanas aģentūru aptauja sastāvēja no 13 jautājumiem. 11 bija izvēles jautājumi, no kuriem divos bija iespējams atzīmēt vairākus atbilžu variantus, un divi atvērta tipa jautājumi.

Aicinājums aizpildīt darbinieku aptauju tika izsūtīts 20 tulkošanas aģentūrām Latvijā un sešām Latvijas augstskolām, kuras piedāvā tulkošanas studiju programmas. Aicinājums tika publicēts arī sociālā tīkla *Facebook.com* Latvijas tulkotāju grupā "Tulkotāji LV". Darbinieku aptaujāšana noritēja no 2017. gada 20. marta līdz 24. aprīlim, un tika saņemtas 207 atbildes. Septiņas no saņemtajām atbildēm tika atzītas kā nederīgas, jo aptaujas anketa nebija aizpildīta līdz galam vai bija atstāta tukša. No 200 respondentiem 157 bija sievietes un 43 vīrieši. Respondenti bija vecumā no 20 – 79 gadiem, bet viņu vidējais vecums bija 38,4 gadi.

Respondenti, norādot savu profesiju tulkošanas nozarē, varēja atzīmēt vairākus atbilstošos variantus. 54,2% aptaujas dalībnieku atzīmēja, ka ir tulkotāji, bet nākamās populārākās profesijas bija redaktori (19,7%) un tulki (19,4%). 2,4% dalībnieku atzīmēja, ka ir terminologi, un 4,2% atzīmēja, ka ir citas profesijas pārstāvji. Citu profesiju pārstāvjiem bija iespēja norādīt savu profesiju. Pie atbildes "cits" visbiežāk tika minēti projektu vadītāji (4 respondenti), un projektu koordinatori (3 respondenti).

Vairums respondentu (31%) atzīmēja, ka tulkošanas nozarē strādā mazāk par 5 gadiem, bet nākamā lielākā grupa bija cilvēki, kas nozarē strādā 6 – 10 gadus (28%). 11 – 20 gadu pieredze bija 23,5% respondentu, bet vairāk kā 20 gadu pieredze – 17,5%. 68% respondentu atzīmēja, ka ir ārštata darbinieki, 10,5% norādīja, ka ir štata darbinieki, bet 16,5% bija gan štata, gan ārštata darbinieki vienlaikus. 10 respondenti pie nodarbinātības veida atzīmēja atbildi "cits", starp tiem visvairāk bija pašnodarbināto personu – 7. Pēc šiem datiem var secināt, ka vairums respondentu nozarē strādā salīdzinoši neilgi un ka lielākā daļa no viņiem ir ārštata darbinieki vai pašnodarbinātie, kā arī to, ka ievērojama daļa respondentu ir gan ārštata, gan štata darbinieki.

Lielākā daļa respondentu (37%) nedēļā pavada 20 – 40 stundas, strādājot ar tulkojumiem. 23% respondentu norādīja, ka nedēļā strādā vairāk par 40 stundām; 16% strādā 10 – 20 stundas; 14,5% strādā 5 – 10 stundas. Savukārt 9,5% respondentu nedēļā ar tulkojumiem strādā mazāk par 5 stundām. Līdz ar to var secināt, ka aptaujas respondenti pārsvarā ar tulkojumiem strādā pilnu slodzi vai pusslodzi, kas nozīmē, ka ieņēmumi no tulkošanas sastāda ievērojamu daļu viņu ikmēneša ienākumu un ievērojamā daļā gadījumu tulkošana ir šo cilvēku pamatdarbs.

Tulkošanas aģentūru aptauja tika nosūtīta 20 aģentūrām, kuras darbojas Latvijā. Aptauju bija iespējams aizpildīt no 2017. gada 21. marta līdz 24. aprīlim. Uz aptauju atsaucās 6 aģentūras. 3 aģentūras norādīja, ka tulkošanas nozarē darbojas 11 – 20 gadus, 2 aģentūras darbojas 6 – 10 gadus un 1 – ilgāk par 20 gadiem. Neviena no aģentūrām, kuras atsaucās uz aptauju, nozarē nedarbojas mazāk par 5 gadiem. Tas nozīmē, ka šajā aptaujā piedalījās pieredzējuši uzņēmumi, bet jaunu aģentūru viedoklis šajos datos nav atspoguļots.

Aģentūras, kuras piedalījās aptaujā, var raksturot kā lielus un vidēji lielus uzņēmumus, kuri nodarbina štata un ārštata darbiniekus: 5 aģentūras norādīja, ka nodarbina vairāk nekā 40 darbinieku, bet 1 aģentūra nodarbina 16 – 40 darbiniekus. Visas aģentūras norādīja, ka nodarbina gan štata, gan ārštata darbiniekus.

1. Darbinieku aptaujas rezultāti

Pārliecinošs vairākums darbinieku aptaujas respondentu, atbildot uz jautājumu, vai viņi kādreiz ir atteikušies strādāt ar tekstu pēc iepazīšanās ar tā saturu un apjomu, norādīja, ka ir atteikušies (88%), bet 12% atbildēja noliedzoši.

Tie, kuri apgalvoja, ka savas profesionālās darbības laikā nav atteikušies no darba pēc iepazīšanās ar tā saturu, tika novirzīti uz jautājumu, kurā viņiem vajadzēja sniegt savas domas par to, kā atteikums varētu ietekmēt viņu turpmāko profesionālo darbību tulkošanas jomā. 45,8% respondentu uzskatīja, ka, viņuprāt, atteikums nekādi neietekmētu viņu profesionālo darbību; 29,2% norādīja, ka mainītos profesionālās attiecības; 12,5% norādīja, ka mainītos gan profesionālās, gan personīgās attiecības. Tikai 4,2% respondentu uzskatīja, ka mainītos tikai personīgās attiecības, un 8,3% respondentu izvēlējās atbildi "cits" un norādīja, ka ietekme uz profesionālo darbību ir atkarīga no atteikuma iemesliem un ka ideālā gadījumā nekam nevajadzētu mainīties, bet tas esot atkarīgs no darba devēja/klienta. No šīm atbildēm var secināt, ka gandrīz puse darbinieku uzskata, ka atteikumam nevajadzētu ietekmēt viņu profesionālo darbību, taču ievērojama daļa tomēr norāda, ka izmaiņas profesionālajās attiecībās varētu mainīties. Tas nozīmē, ka respondenti nav pilnībā pārliecināti, vai visās situācijās darba devējs spētu reaģēt profesionāli.

Tie darbinieki, kuri atbildēja, ka ir atteikušies no tulkošanas, tika novirzīti uz citiem jautājumiem.

Pirmkārt, šai respondentu daļai vajadzēja norādīt, cik reizes savas profesionālās darbības laikā viņi ir atteikušies no strādāšanas ar tekstu. 43,2% norādīja, ka ir atteikušies vairāk nekā 10 reizes un 36,4% norādīja, ka ir atteikušies 2 – 5 reizes. 17% norādīja, ka atteikušies 6 – 10 reizes, un tikai 3,4% norādīja, ka atteikušies tikai 1 reizi. Tas, ka ievērojama daļa respondentu savas profesionālās darbības laikā no tulkošanas atteikušies tikai 2 – 5 reizes, varētu būt skaidrojams ar to, ka no visiem aptaujas respondentiem 31% darbojas šajā nozarē mazāk par 5 gadiem. Tomēr, ņemot vērā to, ka 60,2% respondentu no darba pildīšanas atteikušies vismaz 6 reizes, var secināt, ka atteikšanās no tulkošanas ir ierasta parādība.

Otrkārt, šai respondentu grupai vajadzēja norādīt atteikuma iemeslus. Ņemot vērā to, ka uz šo jautājumu varēja sniegt vairākas atbildes, kopumā tika saņemtas 669 atbildes. Visbiežāk minētie iemesli bija aizņemtība ar citiem darbiem (135 atbildes), pārāk īss darba izpildes termiņš (126), zināšanu trūkums avoteksta nozarē (112) un personīgi iemesli, piemēram, slimība, atvaļinājums u.c. (97). 86 atbildēs minēts pārāk mazs atalgojums un 83 atbildēs –

pārāk liels darba apjoms. Tikai 19 atbildēs norādīts atteikums reliģisku vai ētisku iemeslu dēļ. Respondenti uzskaitīja arī 11 citus atteikuma iemeslus. Starp tiem visbiežāk tika minēta slikta avotteksta kvalitāte (4 atbildes), negatīva iepriekšējā pieredze ar attiecīgo klientu vai neuzticams klients (2 atbildes), kā arī darba apraksta neatbilstība patiesībai (3 atbildes). Divas reizes minēts arī intereses trūkums pret tekstu un tematu. No šīm atbildēm var secināt, ka darbinieku izvēli pieņemt vai nepieņemt darbu visbiežāk ietekmē praktiski apsvērumi, kas saistīti ar darba plānošanu, atbilstību termiņiem un darbinieka spējas darbu paveikt. Iegūtie dati rāda, ka atteikums reliģisku vai ētisku iemeslu dēļ, salīdzinot ar atteikumu praktisku apsvērumu dēļ, ir reta parādība.

Atbildot uz jautājumu, kā atteikums ietekmēja darbinieku attiecības ar darba devēju/klientu, pārliecinošs vairākums respondentu (88,1%) norādīja, ka tas attiecības nekādi neietekmēja. 5,1% respondentu norādīja, ka atteikums ietekmēja profesionālās attiecības. Tikai 0,6% respondentu norādīja, ka atteikums ietekmēja personīgās attiecības, un tikpat liela daļa norādīja, ka ietekmēja gan personīgās, gan profesionālās attiecības. 5,7% respondentu sniedza citas atbildes. Respondenti tajās apgalvoja, ka atteikums neietekmē attiecības ar tulkošanas aģentūrām, taču ar privātajiem klientiem gan – tie bieži meklējot citu pakalpojumu sniedzēju un pie iepriekšējā vairāk nevēršoties. Tika norādīts arī tas, ka atteikums vairumā gadījumu attiecības neietekmējot, bet pasūtījumu skaits gan mēdzot samazināties. Rezultāti rāda, ka pārliecinošs vairākums darbinieku atteikuma dēļ nav izjutuši izmaiņas attiecībās ar klientiem un izmaiņas izjutusī mazāk nekā piektdaļa respondentu. Lielākoties cieš attiecības ar privātajiem klientiem, taču tulkošanas aģentūru attieksme ir profesionālāka.

Salīdzinot ar hipotētiskajām atbildēm par ietekmi uz attiecībām ar darba devēju/klientu, kuras sniedza darbinieki, kuri nekad nav atteikušies no darba izpildes, reālā situācija ir optimistiskāka: pārliecinošs vairākums darbinieku nav izjutuši izmaiņas. Savukārt respondentu grupa, kura sniedza hipotētiskas atbildes, bija pesimistiskāka: tikai 45,8% respondentu norādīja, ka attiecības netiktu ietekmētas. Hipotētiskajās atbildēs pesimistiskāka aina vērojama arī apgalvojumos, ka atteikums varētu ietekmēt attiecības: gandrīz puse respondentu (45,9%) norādīja, ka varētu mainīties profesionālās, personiskās vai arī gan profesionālās, gan personiskās attiecības. Otrajā grupā tikai 6,3% respondentu apgalvoja, ka ir izjutuši izmaiņas.

Salīdzinot hipotētisko un pieredzē balstīto atbilžu sadalījumu, var secināt, ka šajā ziņā nepieredzējušo darbinieku vidū valda uzskats, ka darba devēji un klienti ir diezgan neprofesionāli un ka gandrīz pusē gadījumu būtu jāreķinās ar to, ka atteikums varētu ietekmēt viņu profesionālās vai personīgās attiecības ar darba devēju/klientu.

Respondenti, kuri apliecināja, ka ir izjūtuši izmaiņas attiecībās ar klientiem, pēc tam tika lūgti precizēt atbildi, norādot konkrētus piemērus. Pārsvārā respondenti norādīja, ka pēc atteikuma ir novērojams pasūtījumu skaita vai apjoma samazinājums no konkrētā darba devēja/klienta. Respondenti norādīja, ka privātie klienti ļoti bieži sameklē citu pakalpojumu sniedzēju un vairāk nevērsas pie iepriekšējā. Retāk tika norādīts, ka mainās attieksme pret darbinieku, piemēram, tiek izteikti neprofesionāli komentāri, samazinās darba atalgojums, zūd uzticība darbiniekam, izskan apvainojumi vai darba devējs izrāda neizpratni vai dusmas. Viens respondents apgalvoja, ka slimības laikā esot nācies atteikties no viena klienta vairākiem piedāvājumiem pēc kārtas. Rezultātā šis respondents kādu laiku nesaņēma darba piedāvājumus.

Šīs atbildes norāda uz kādu nopietnu problēmu tulkošanas nozarē: slimošana, atvaļinājums vai citi iemesli, kuru dēļ darbinieks ilgāku laiku nevar uzņemties darbus, var ietekmēt viņa profesionālo darbību tulkošanas nozarē. Darba devēja/klienta attieksmes maiņa pret pakalpojumu sniedzēju un atalgojuma samazināšana liecina par to, ka ne vienmēr darba devēji/klienti rīkojas profesionāli, kā arī ierobežo pakalpojumu sniedzēja tiesības saņemt pienācīgu atalgojumu par padarīto darbu, kā arī pakalpojumu sniedzēja tiesības atteikties no darba. Jāpiebilst, ka no aptaujas rezultātiem nevar izsecināt, vai pakalpojumu sniedzēji sniedza pamatodus atteikuma iemeslus un tos pasniedza atbilstoši profesionālās ētikas normām.

Tālāk aptaujā visiem respondentiem tika dots saraksts ar astoņiem faktoriem, kuri tiek ņemti vērā darba piedāvājuma izvērtēšanas laikā:

1. atalgojums;
2. izpildes termiņš;
3. darba apjoms;
4. atbilstība maniem personīgajiem un/vai politiskajiem uzskatiem;
5. atbilstība maniem reliģiskajiem un/vai ētiskajiem uzskatiem;
6. attiecības ar darba devēju/klientu;
7. zināšanas avotteksta nozarē;
8. aizņemtība ar citiem darbiem.

Šis saraksts ir līdzīgs atteikuma iemesliem, kuri tika doti iepriekšējā jautājumā. Lielākā atšķirība ir personīgo faktoru smalkākā dalījumā. Reliģiskie un/vai ētiskie iemesli ir izdalīti divos atsevišķos un detalizētākos faktoros: personīgie un/vai politiskie uzskati; reliģiskie un/vai ētiskie uzskati. Šie faktori respondentiem bija jāsakārto secībā, sākot ar nenozīmīgāko

un beidzot ar svarīgāko. Rezultātu apkopojums redzams 1. tabulā. Jo augstāka vieta, jo nozīmīgāks faktors.

Respondenti faktorus ir ierindojuši līdzīgi kā iepriekšējā jautājumā par atteikuma iemesliem. Darba piedāvājuma izvērtēšanas laikā reliģiskie un/vai ētiskie uzskati respondentiem nav svarīgi, taču augstāk prioritāšu sarakstā ir personīgie un/vai politiskie uzskati, kā arī attiecības ar darba devēju/klientu. Šie rezultāti atkārtoti apliecina to, ka respondentiem praktiski apsvērumi, piemēram, izpildes termiņš, atalgojums, spēja pieņemt pasūtījumu, ir prioritāšu augšgalā.

1 Tabula. Darba piedāvājumu izvērtēšanas faktoru novērtējums

Faktors	Vieta	Punkti
Izpildes termiņš	1	587
Atalgojums	2	610
Aizņemtība ar citiem darbiem	3	748
Zināšanas avotteksta nozarē	4	755
Darba apjoms	5	801
Attiecības ar darba devēju/klientu	6	1071
Atbilstība maniem personīgajiem un/vai politiskajiem uzskatiem	7	1299
Atbilstība maniem reliģiskajiem un/vai ētiskajiem uzskatiem	8	1329

Pēc šo faktoru izvērtēšanas respondentiem bija jānovērtē tieši ētiski un ideoloģiski apsvērumi: morāles un ētikas uzskati; reliģiskie uzskati; politiskie uzskati; profesionālā ētika.

Šajos novērtējumos bija novērojama nesakritība ar atbildēm uz iepriekšējo jautājumu. Respondentu viedokļi par personīgo ētikas un morāles uzskatu svarīgumu dalījās uz pusēm: 20,5% respondentu norādīja, ka šie uzskati nav svarīgi, un 23% norādīja, ka tie ir diezgan nenozīmīgi. 26,5% respondentu norādīja, ka tie ir diezgan svarīgi, un 17,5% tos atzina par svarīgiem. Tikai 7,5% respondentu norādīja, ka tie ir vienaldzīgi, un 5% respondentu nevarēja uz šo jautājumu atbildēt. Iepriekšējā jautājumā ētiskie uzskati tika norādīti kā mazsvarīgākie, taču, vērtējot tos atsevišķi no praktiskajiem faktoriem, tie respondentu acīs caurmērā kļūst svarīgāki. Var secināt, ka respondentu viedokļi šajā ziņā dalās uz pusēm: 43,5% respondentu šie uzskati profesionālajā darbībā nav svarīgi vai ir diezgan nenozīmīgi, bet 44% respondentu tie ir diezgan svarīgi vai svarīgi. Šie rezultāti saskan ar Beikeres [Baker] aprakstītajām tendencēm tulkošanas nozarē: tulki, tulkotāji u.c. nozares profesionāļi pamazām apzinās arī ētisko apsvērumu lomu profesionālajā darbībā, taču joprojām ievērojama daļa darbinieku darbā vadās pēc apolitiska un neitrāla tulkotāja principiem (Baker. 2013).

Pārējo apsvērumu izvērtējumā respondentu viedokļi tik ļoti neatšķīrās.

Vērtējot profesionālās ētikas nozīmi darbā, pārliecinošs vairākums respondentu apliecināja, ka tā ir svarīga vai diezgan svarīga (attiecīgi 62,5% un 26%). 4,5% respondentu atzīmēja, ka profesionālā ētika nav svarīga, 3,5% to vērtēja kā diezgan nenozīmīgu, 2% kā vienaldzīgu un 1,5% respondentu nevarēja sniegt savu vērtējumu. Rezultāti parāda, ka vairums respondentu profesionālo ētiku vērtē augstu un nedaudz vairāk nekā desmitdaļa respondentu to neuztver pārāk nopietni. Ņemot vērā to, ka profesionālā ētika gan Latvijā, gan ārzemēs kalpo kā tulka un tulkotāja profesijas stūrakmens un uz to atsaucas gan profesijas standartos, gan uz tās pamatiem veido šo profesiju ētikas kodeksus, 11,5% respondentu, kuri profesionālo ētiku neuzskata par nopietnu apsvērumu vai nevar par tās nozīmi sniegt viedokli, ir vērā ņemams rādītājs, kurš var liecināt par dziļākām ētikas problēmām Latvijas tulkošanas nozarē. Tas nozīmē, ka ievērojama daļa tulkošanas nozares profesionāļu neapzinās arī savas tiesības un pienākumus, kas savukārt var negatīvi ietekmēt gan darbinieku profesionālo darbību, gan ar tulkošanu saistīto profesiju prestižu. Šāda attieksme pret profesionālo ētiku varētu būt skaidrojama ar profesionālās ētikas izpratnes un saistoša profesionālo ētiku un darbību regulējoša dokumenta vai institūcijas trūkumu.

Atsaucoties uz Beikeris novērojumiem ārzemju profesionālajā vidē un ieteikumiem augstākās izglītības iestādēm, būtu nepieciešams vairāk uzmanības pievērst tam, kas ir profesionālā ētika, kādas ir tās prasības, publiski diskutēt par ētiskām problēmām tulku un tulkotāju darbā, aktualizēt saistoša ētiska regulējuma trūkumu, kā arī veicināt padziļinātas profesionālās ētikas izpratnes veidošanu (ibid.).

Reliģiskie uzskati, salīdzinot ar personīgajiem ētikas un morāles uzskatiem un profesionālo ētiku, respondentiem šķiet mazsvarīgāki. Reliģiskos uzskatus kā svarīgus atzīmēja tikai 4,5% respondentu un kā diezgan svarīgus – 7,5% respondentu. Gandrīz puse respondentu (46,5%) norādīja, ka reliģiskie uzskati nav svarīgi un vairāk kā piektdaļa (21,5%) norādīja, ka tie ir diezgan nenozīmīgi. 18,5% respondentu šie uzskati bija vienaldzīgi un 1,5% nevarēja sniegt savu vērtējumu. Šī statistika liecina par to, ka pārliecinošs vairākums darbinieku profesionālajā darbībā neiesaista reliģiskus apsvērumus. Taču 12% respondentu savā profesionālajā darbībā seko arī saviem reliģiskajiem uzskatiem, kas nozīmē to, ka viņi izmanto iespēju vadīties pēc savas ētiskās vai morālās pārliecības, rīkojoties dažādās ar tulkošanu saistītās situācijās.

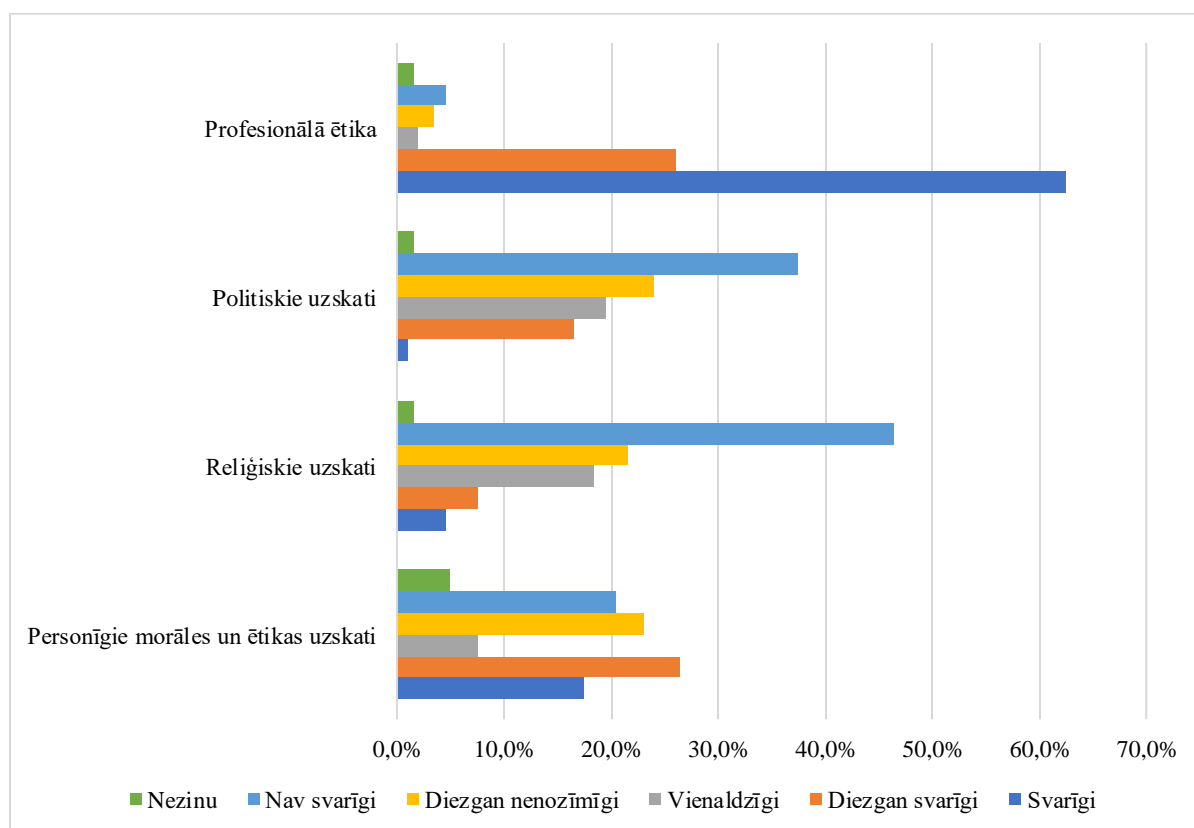
Līdzīgi reliģiskajiem uzskatiem, arī politiskie uzskati respondentu vidū caurmērā tika vērtēti kā mazsvarīgi. Tikai 2% respondentu tie šķita svarīgi un 16,5% diezgan svarīgi. 37,5% respondentu atzīmēja, ka politiskie uzskati nav svarīgi un 24% norādīja, ka tie ir diezgan nenozīmīgi. 19,5% respondentu norādīja, ka politiskie uzskati ir vienaldzīgi un 1,5% nevarēja

atbildēt uz jautājumu. Šie rezultāti parāda to, ka Latvijas tulkošanas nozarē ir izplatīta apolītiska attieksme pret darbu, taču gandrīz piektdaļa (18,5%) respondentu uzskata, ka šis aspekts tomēr ir svarīgs vai diezgan svarīgs. Arī šī statistika norāda uz nepieciešamību runāt arī par personīgajiem profesionālās ētikas aspektiem: šajā gadījumā politisko pārliecību un to, cik daudz tā drīkst ietekmēt profesionālo darbību un lēmumu pieņemšanu (ibid.).

Ja ētiskos un ideoloģiskos uzskatus sarindo pēc to nozīmīguma, vadoties pēc novērtējumu rezultātiem, tie ierindojas šādā secībā:

1. profesionālā ētika (88,5% respondentu atzīst kā svarīgu vai diezgan svarīgu);
2. personīgie morāles un ētikas uzskati (44% respondentu atzīst kā svarīgus vai diezgan svarīgus);
3. politiskie uzskati (17,5% respondentu atzīst kā svarīgus vai diezgan svarīgus);
4. reliģiskie uzskati (12% respondentu atzīst kā svarīgus vai diezgan svarīgus).

Novērtējumu grafisks attēlojums redzams 1. grafikā.

1. grafiks. Darbinieku ētisko apsvērumu novērtējums

Šie vērtējumi parāda, ka darbinieku ētiskie uzskati ir niansēti un ka visi uzskati nav vienlīdz svarīgi. Izvērtējot pasūtījumu, darbinieki norādīja, ka reliģiskie, politiskie, ētiskie un personīgie uzskati nav svarīgi, ja tos salīdzina ar praktiskiem apsvērumiem, piemēram,

atalgojumu, darba apjomu, izpildes termiņu utt. Bet, ja šos apsvērumus aplūko atsevišķi, tad darbinieki tomēr izceļ profesionālās ētikas nozīmi darbā. Arī ētiskie un personīgie uzskati gandrīz pusei respondentu, vērtējot atsevišķi, šķiet svarīgi. Kā salīdzinoši mazsvarīgus respondenti uztver politiskos un reliģiskos uzskatus. Novērtējumu rezultāti parāda to, ka respondenti apzinās atšķirību starp profesionālo un personīgo ētiku un morāli, taču profesionālā ētika ir pārliecinoši svarīgākais ētiskais apsvērums tulkošanas nozares profesionālajā darbībā. Fakti, ka gandrīz puse respondentu darbā augstu vērtē arī personīgos morāles un ētikas uzskatus, nedrīkst ignorēt. Daļai tulkotāju ir izveidojies viedoklis par to, kā profesionālajā darbībā būt lojālam arī pret saviem personīgajiem uzskatiem, piemēram, reliģiju, politisko nostāju, un šī statistika apliecina, ka arī Latvijā vajadzētu uzsākt diskusijas par profesionālo un personīgo ētiku tulkošanā, lai veicinātu tās padziļinātu izpratni un meklētu risinājumus dažādām situācijām, ar kurām darbiniekiem nākas saskarties.

Lai pārbaudītu respondentu lojalitāti pret saviem personīgajiem uzskatiem, viņiem bija jāatbild arī uz jautājumu, vai viņi būtu gatavi pieņemt darbu, kurš neatbilst viņu ētiskajiem, politiskajiem un/vai reliģiskajiem uzskatiem, ja darba devējs/klients piedāvātu labāku atalgojumu. Uz šo jautājumu 60,5% respondentu atbildēja apstiprinoši un 39,5% atbildēja noliedzoši. Tie respondenti, kuri uz šo jautājumu atbildēja apstiprinoši, tika lūgti paskaidrot, kāpēc viņi šādi rīkotos. Respondenti sniedza dažādus iemeslus, taču starp tiem varēja atrast vairākus kopsaucējus.

Daļa respondentu savu izvēli pamatoja ar to, ka viņi ir tikai tulkotāji, kuri ir vēstījuma pārnēsētāji vai starpnieki, nevis vēstījuma autori. Respondenti apgalvoja, ka viņiem kā starpniekiem nav jāuzņemas atbildība par tulkojuma saturu, jo viņi nav tulkojumā atspoguļoto ideju autori:

“Kaut arī tiek uzskatīts, ka tulkotājam viņa tulkotais teksts jāuzskata par savu visās tā izpausmēs, es tomēr tā nedomāju. Tulkotājs ir un paliek starpnieks starp divām iesaistītajām pusēm, nevis tekstā pausto uzskatu autors. Tāpēc nav īsti iemesla atteikt.”

“Tāpēc, ka neuzskatu, ka es kā tulkotājs esmu atbildīgs par tekstā paustajiem uzskatiem. Man darbs ir oriģināla domas izteikšana, tas, vai man šie uzskati šķiet pieņemami vai nepieņemami, nav svarīgi. Turklāt, ja piedāvā labāku atalgojumu, neredzu iemeslu nepieņemt.”

“...tāpēc, ka es tikai pārnesu tekstu no vienas valodas uz otru, es pati neko nepaužu...”

Papildus personiskās atbildības trūkumam un bezkaislībai pret tulkojumu, darbinieku vidū valda arī uzskats, ka viņi veic tikai tehnisku darbību un ka tulkojums viņus personiski neietekmē:

“Teksta saturs, kas neatbilst mani uzskatiem neietekmē mani kā personību. Esmu pakalpojumu sniedzēja, kas veic tikai tehnisku darbību.”

“Tā kā tulka vai tulkotāja profesionālais pienākums ir tikai godprātīgi pārnest avota tekstu mērķa valodā, nekādi neizmantojot tā vēstījumu, šādu darbu ir iespējams veikt, tikai tas varbūt prasa ilgāku, rūpīgāku sagatavošanos.”

“Teksta konteksts man nav svarīgs. Esmu profesionālis, tāpēc tulkojamās tekstus neņemu personīgi. Protu norobežoties.”

Bija atrodami arī galēji uzskati par to, kā tulkotājam vajadzētu darīt savu darbu un kā sevi noskaņot:

“Tulkotājam sevi jāpersonificē ar mašīnu, jo mašīna ar laiku pārņems tulkotāja funkcijas. Tulkotāja radošumu obligāti ierobežo avota teksta saturs un pasūtītāja viedoklis/vēlmes.”
Divi respondenti minēja arī tulkotāja anonimitāti, kas, pēc viņu domām, ļauj izvairīties no personiskās atbildības:

“Tāpēc, ka tas nav mans personīgais viedoklis, man nav par to jāatbild, es palieku anonīma. Citādāk būtu, ja nāktos veikt mutvārdu tulkošanu, tādā gadījumā es noteikti padomātu pirms uzņemtos veikt sev kādu ētiski nepieņemamu tulkojumu.”

“Tulkošana ir darbs. Ja tas nav grāmatas tulkojums, zem kura jāparakstās ar savu vārdu, tas nav būtiski. Tulkojumu veicu kā jebkuras citas profesijas pārstāvis savu darbu. Tie ir pasūtītāja, ne tulkotāja uzskati.”

Šie argumenti liecina par to, ka anonimitāte, pēc šo respondentu domām, sniedz lielāku rīcības brīvību strīdīga satura tulkošanā, taču publiska darbība, kādā bieži nākas strādāt tulkiem, rada lielāku atbildības sajūtu pret tulkojumu un tajā atspoguļotajām idejām.

Arī profesionālās ētikas prasības un darba pienākumi tika minēti kā iemesli par labu izvēlei tulkot par lielāku atalgojumu:

“Jo tulkotāja profesionālā ētika neļauj personīgajiem uzskatiem ietekmēt veicamo darbu. Tulkotājs ir starpnieks, kura galvenais uzdevums, profesionāli veicot savus pienākumus, radīt tulkojumu, kas būtu saprotams mērķa teksta lasītājam, kā arī kurā tiktu saglabāta oriģināltekstā ietvertā doma.”

“Runa nav par lielāku atalgojumu, bet gan par profesionālo darbību, kuru veicot ne vienmēr ir iespējams rast saskaņu ar personīgajiem morālajiem, reliģiskajiem, politiskajiem uzskatiem. Šīs lietas ir jānodala, jo tulkiem/tulkotājiem ir jārikojas saskaņā ar profesionālās ētikas standartiem, nediskriminējot klientus viņu uzskatu, piedāvāto darbu satura dēļ.”

“Ja profesionālās kompetences pietiekamas, lai padarītu darbu un par to saņemtu adekvātu atalgojumu, piekristu. Profesionālam tulkotājam personīgais viedoklis jāpatur pie sevis un tas nedrīkst ietekmēt profesionālo darbību.”

“Esmu pakalpojuma sniedzējs, un izpildīt darba devēja uzdevumu, norobežojoties no personiskajiem uzskatiem, vienkārši ir profesionāla attieksme.”

Šīs atbildes liecina par augstu atbildības sajūtu pret klientiem un darba devējiem, kā arī tulkojuma mērķauditoriju, taču, iespējams, pakalpojumu sniedzēji neapzinās tulkojuma potenciālo ietekmi uz plašāku sabiedrības daļu, kura nav tieši saistīta ar tulkojumu, bet kuru varētu ietekmēt tajā paustās idejas.

Daži respondenti norādīja, ka būt bezkaislīgam un neitrālam pret tulkojamo tekstu un neizjust personisku atbildību par oriģinālā pausto ideju atspoguļojumu tulkojumā ir iespējams tiktāl, kamēr tas ir likuma normu rāmjos. Viņi minēja, ka netulkotu darbus, kuru dēļ varētu nākties stāties tiesas priekšā, piemēram, tekstus, kuros izteikts aicinājums uz varas gāšanu, kūdīts naidis pret kādu sabiedrības daļu, saturs saistīts ar bērnu pornogrāfiju un pedofiliju u.c. sodāmām darbībām:

“Jo man nav gandrīz nekādu aizspriedumu, ja vien tas nesaistās ar krimināllikumu vai ko tam līdzīgu. Ja teksts ir manu spēju un iespēju robežās, tad neredzu iemeslu neizpildīt darbu.”

“Tulkojot es nepaužu savas idejas. Līdz ar to, ja vien teksts neietver ar likumu aizliegtu saturu, tad teksta saturam uz manu izvēli maza ietekme.”

“Mans darbs ir profesija – nodot klienta vēstījumu, par ko tiek maksāts atalgojums. Mani personīgie uzskati šajā ziņā nav svarīgi, izņemot, protams, ekstrēmus gadījumus, piemēram, bērnu pornogrāfiju, kūdīšanu uz noziegumiem, utt., neziņošana par kuriem jau varētu ietvert kriminālatbildību.”

Šīs atbildes liecina par to, ka daļa respondentu izjūt savu atbildību likuma priekšā, kā arī apzinās savus pienākumus ziņot par sodāmām darbībām.

Daļa respondentu deva piemērus, kādu saturu, papildu krimināli sodāmiem tekstiem, viņi netulkotu:

“Atkarībā no teksta tēmas/klienta. Jo ir teksti, kurus netulkotu nekādā gadījumā un arī personas/organizācijas, ar kurām nevēlos saistīties, taču tajā pašā laikā ir teksti, kuri var būt pretrunā maniem uzskatiem, taču tīri loģisku apsvērumu dēļ tos var tulkot.”

“Ja teksts vienkārši neatbilst maniem uzskatiem, tad neuzskatu to par pietiekamu iemeslu atteikumam (medikamenti, kuru sastāvā ir vielas, kuras pati nekad nelietotu), tomēr atteiktos tulkot arī par lielāku atalgojumu, ja tas būtu pilnīgi pretēji maniem uzskatiem (nāvessoda izpildītāju pamācība, piemēram) vai ja tie būtu meli, tad es visticamāk netulkotu.”

“Man nav stingras politiskās pārliecības vai reliģiskās piederības, tādēļ šādi faktori vispār nespēlē nekādu lomu darba izvēlē. Ja runa ir par ētisku dilemmu, tad to noteikti izvērtētu daudz rūpīgāk un, ļoti iespējams, darbu neuzņemtos.”

“(..) Profesionālas ētikas dēļ es neteiktu klientam, ka es negribu uzņemties šo projektu, jo tas ir pretrunā ar manu reliģiju. Tam nevajadzētu ietekmēt darba kvalitāti. Bet, ja tas būtu kaut kas pavisam šausmīgs (nezinu, kādas maniaka slepkavas dienasgrāmatas), es laikam atteiktos pat par krietni lielāku naudu (..)”

“Pieņemtu tādu tekstu, kas pretrunā maniem politiskajiem vai reliģiskajiem uzskatiem, bet ne tādu, kas radītu ētisku konfliktu.”

Ļoti bieži respondenti minēja finansiālos apsvērumus un konkurenci Latvijas tulkošanas nozarē. Respondenti ļoti augstu vērtē peļņu un papildu iespējas nopelnīt, it īpaši gadījumos, kad par darbu piedāvā lielāku atalgojumu. Sīvā konkurence tulkošanas tirgū ietekmē respondentu izvēles brīvību, turklāt viņi apzinās, ka atteikuma gadījumā darbu visticamāk iztulkos cits pakalpojumu sniedzējs, tāpēc, viņuprāt, nav jēgas atteikties no tulkošanas:

“Atalgojuma dēļ! Tulkotājiem dzīve sūra, nevar atļauties daudz darbus nepieņemt.”

“Tulkam darbs ir tulkot. Ja neiztulkošu es, iztulkos kāds cits. Pasūtītājam viena tulka atteikums neko nenožīmē.”

“Neņemšu es, paņems cits, kāpēc laist garām izdevīgu darījumu?”

“Neredzu iemeslu netulkot. Ja es to neizdarīšu, tad darba devējs atradīs kādu citu.”

“Tāpat tos tekstus iztulkos kāds cits.”

Daļa respondentu norādīja, ka nekad nav sastapušies ar situācijām, kad, pieņemot darbu, būtu jāizvērtē tā satura ētiskums, kā arī tas, vai, strādājot ar šo darbu, pastāv risks pārkāpt profesionālās ētikas normas vai nonākt ētiskā dilemmā. Tādā gadījumā viņi šādus darba piedāvājumus apdomātu rūpīgāk:

“Man nekad nav (un, visticamāk, arī netiks, ņemot vērā manu valodu pāri) piedāvāti nekādi uz vardarbību aicinoši vai citā ziņā dziļi neētiski teksti. Tāpēc īsti pat nav jēgas tā tukši spriedelēt par to.”

“Nekad man vēl nav doti tādi teksti, kurus es uzskatītu par lielu ļaunumu – no teroristu organizācijām neviens neko nav sūtījis. Pavisam cita lieta ir profesionālā ētika/interesu konflikta situācija.”

“Varbūt tāpēc ka man nebija šādu tekstu, ar kuriem strādāt man būtu nepieņemami, man grūti pateikt vai atalgojuma palielināšana vispār būtu vajadzīga (..).”

“Par ētiskajiem uzskatiem man ir grūti spriest, jo nekad nav nācies sastapties ar tekstiem, kurus es nevēlētos tulkot ētisku apsvērumu dēļ.”

“Nekad neesmu sastapusies ar situāciju, kad piedāvājums neatbilstu maniem reliģiskajiem/politiskajiem/ētiskajiem uzskatiem, tādēļ patiesībā nezinu, kā reaģētu.” No šīs respondentu daļas atbildēm var secināt, ka Latvijā nenākas bieži sastapties ar ētiski strīdīgiem piedāvājumiem, tāpēc nav bijusi iespēja profesionālās un personīgās ētikas problēmas risināt darbā. Arī ja par to spriež tikai teorētiski, respondenti nav pārliecināti par to, kāda rīcība būtu pareiza. Tas nozīmē, ka būtu svarīgi vairāk diskutēt un stāstīt par

profesionālo un personīgo ētiku. Šo iemeslu dēļ būtu svarīgi ņemt vērā Beikeres ieteikumu veidot diskusijas un apmācības augstākās izglītības iestādēs, kā arī profesionālajās apvienībās un darba vietās (Baker. 2013).

Starp atbildēm kā vienīgais gadījums, kad respondenti noteikti atteiktos no darba, tika minēta tāda satura tulkošana, par kuru draud kriminālatbildība vai pilnīgi nepieņemama satura tulkošana, piemēram, pedofilija vai citas tēmas, kas ir klajā pretrunā ar tulkotāja/tulka uzskatiem. Respondentu atbildes apliecina, ka darbā bieži nav jāsaskaras ar problēmām, kas ir nopietnākas par vienkāršu viedokļu nesakrītību starp klientu un pakalpojuma sniedzēju. Respondenti stingri pieturas pie apolitiskuma, neitralitātes un lojalitātes pret tekstu un klientu. Starp iemesliem bieži tiek uzsvērtā abstrahēšanās no darba satura un vajadzība vienkārši pildīt savus darba pienākumus. Arī materiāli apsvērumi Latvijas tulkiem un tulkotājiem ir svarīgi: viņi norāda uz konkurenci un nepieciešamību pelnīt iztiku. Pēc tā, ka bieži kā argumenti tika minēti materiāli apsvērumi un konkurence, var secināt, ka nozares profesionāļi jūtas materiāli nedroši lielas konkurences un zema atalgojuma dēļ, kas savukārt ietekmē viņu personīgo brīvību.

Atbildes parāda arī to, ka tulku, tulkotāju u.c. profesionāļu vidū valda uzskats, ka tulkošana ir tikai tehniska nodarbe, kuru pildot ir nepieciešams aizmirst par personīgajiem uzskatiem. *Skopos* teorijas kritiķi bieži šādus argumentus min kā teorijas vājo pusi, jo tā tulkotāju nostāda apolitiska “algotņa” lomā ar cerību, ka tulks/tulkotājs spēj neitrāli un lojāli pārnest jebkādu vēstījumu (Baker. 2013).

Respondentiem aptaujas beigās bija dota iespēja uzrakstīt komentārus vai citas domas par aptaujas jautājumiem, kā arī pastāstīt vairāk par savu pieredzi ētikas problēmu risināšanā. Vairāki respondenti atkārtoti norādīja, ka nav saņēmuši piedāvājumus, kuru saturs viņiem šķitis nepieņemams, tāpēc nācies sniegt hipotētiskas atbildes. Citi respondenti minēja arī konkrētas situācijas, kurās noteikti atteiktos vai ir atteikušies no darba tulkošanas. Respondenti bieži minēja klientu darbības ietekmi uz plašāku sabiedrības daļu, vidi vai citiem globāliem aspektiem:

“Ir uzņēmumi/koncerni, kuru ideoloģija un mērķi kaitē sabiedrībai un indivīdiem, piemēram, ar ĢMO vai pesticīdiem saistīti ražotāji (*Monsanto*) utt., kas ir pretrunā maniem ētiskajiem uzskatiem.”

“(..) cena noteikti nav tas galvenais aspekts – bet gan teksta saturs un klients (piemēram, kosmētisko līdzekļu uzņēmuma instrukcijas par to, kā jāveic izmēģinājumi uz dzīvniekiem un dzīvnieku aizstāvības organizācijas informatīvs materiāls par to, kā attiecīgais uzņēmums veic izmēģinājumus uz dzīvniekiem – teksta saturs ir vienlīdzīgs (dzīvnieku spīdzināšana), bet nolūks ir atšķirīgs.”

“(..) Domāju, ka, ja man pēkšņi piedāvātu tulkot saturu par pedofiliju (ar domu to reklamēt), tad es noteikti atteiktos. Tāpat, visticamāk, netulkotu tekstus, kas reklamē un veicina, piemēram, kažokādas un citas lietas, kas man nu ir pilnīgi nepieņemams, bet par politiku un reliģiju man viens pīpis.”

“Vienreiz no teksta atteicos gan tāpēc, ka tas mudināja piedalīties naudas piramīdā.”

“Ir bijis gadījums, kad atteicos tulkot, jo internetā izlasīju informāciju par šīs firmas krāpšanas gadījumiem. Runa bija par izlozēm un laimestiem.”

“Man vienmēr ir piedāvāti tikai neitrāli, informatīvi teksti vai dokumenti. Protams, ekstrēmistiskus, klaji melīgus, propagandas vai neķītrus tekstus vienkārši neuzņemtos tulkot. Kā arī viltotus dokumentus, ja tādi gadītos. Vienkārši atteiktos.”

“Manā pieredzē ir bijuši tikai pāris gadījumi, kad atteicos no tulkojumiem tāpēc, ka uzskatīju, ka attiecīgā uzņēmuma produkti ir cilvēkiem kaitīgi. Nekad nav nācies atteikt darbu citu morālu, ētisku vai reliģisku iemeslu dēļ, vienkārši tādu piedāvājumu nav bijis.”

“Industrijas, kuras neatbalstu, un gan jau arī politisko pretinieku bukleti”

Arī aicinājums uz vardarbību un likumpārkāpumiem vai arī teksti, no kuru satura izriet šādas darbības, ir pietiekami pamatots iemesls, lai atteiktos no darba pieņemšanas:

“Ja teksts aicina uz vardarbību vai tml., tādā gadījumā tulkojumu neveiktu.”

“Nepieņemtu tekstus, kas aicina uz vardarbību un ļaunām rīcībām.”

“Ja tas varētu novest pie kāda cilvēka nāves, ciešanām vai citām nepatīkamām situācijām, atteiktos pat par labu atalgojumu.”

“Ja teksts būtu tāds, kas vairo ļauno pasaulē, tad es to netulkotu.”

“Es netulkotu naidīgus tekstus.”

“Ja saprastu, ka teksts ir pretlikumīgs un tiks izmantots negodīgiem vai noziedzīgiem mērķiem. Ja teksts ir morāli pazemojošs (izņemot gadījumus, kad jātulko policijas vai tiesas izmeklēšanas materiāli).”

Trīs respondenti pastāstīja par savu pieredzi ētisku jautājumu risināšanā, strādājot tiesā:

“Ir bijušas pārdomas par ētiku – varbūtējs interešu konflikts, kad jātulko tiesvedības teksti, kurus sakrītības pēc ir atsūtījušas abas tiesājošās puses. Vienā gadījumā atteicos tulkot, citā piekritu, bet nevienā no gadījumiem neizpaudu pārdomu iemeslus, jo tas likās pārāk delikāts jautājums.”

“Ja tulkoju lietu kādā tiesas procesā, nevarētu tulkot abām iesaistītajām pusēm – tā ir ētiska dilemma, taču arī varētu būt saistīta ar to, vai personīgi pazīstu kādu no iesaistītajām pusēm.”

“Pats tulks var arī nepiekrīst pasūtītāja uzskatiem, taču ir arī labi paskatīties uz lietām no citu redzējuma. Tas, ka veicu šādu tulkojumu absolūti nenozīmē, ka piekritu pasūtītāja uzskatiem. Kā piemēru varu minēt tulkošanu tiesā. Es neesmu vienisprātis ar aizturēto zagli un viņa uzskatiem, bet tāpēc neatsaku veikt tulkojumus tiesas procesā.”

Viens no respondentiem minēja aiziešanu no darba kā protestu pret sava uzņēmuma pārkāpumiem pret citiem kolēģiem:

“Iepriekš esmu pieņēmusi lēmumu aiziet no darba morālu jautājumu dēļ. Esot pēc izglītības tulkotājai, nevēlējos strādāt tulkošanas birojā, kas neadekvāti izturas pret citiem tulkotājiem un tulkiem.”

Starp atbildēm bija atrodams arī viens piemērs, kurā respondents norādījis, kādu politisku iemeslu dēļ viņš atteiktos no darba:

“Vienīgie apsvērumi, kuru dēļ varētu atteikt tulkojumu ir nacionāli iemesli, bet arī tad, tekstam būtu jāsaturs liela žults pret Latviju, lai no sadarbības ar šādu klientu atteiktos.”

Viens respondents minēja konkrētu piemēru, kurā viņš nolēma klientam/darba pasūtītājam likt zināmu savu nostāju. Tulkotājs norādīja uz faktu kļūdu oriģināltekstā un atteicās tulkot tekstu bez kļūdas labojuma:

“Strādājot EK Tulkošanas ĢD, rakstīju protestu tekstu (kas bija paredzēts publicēšanai EK vietnē) autoram, ka nevaru tulkot tekstu par Baltijas valstu izveidošanos, atdaloties no PSRS. Lūdzu labot oriģinālu, lai tiktu pausta vēsturiski objektīva patiesība, ka neatkarība tika atgūta.”

Divi respondenti personīgo drošību minēja kā pamatotu iemeslu atteikumam. Bažas par personīgo drošību norāda uz to, ka tulki/tulkotāji nejūtas droši, pildot savus darba pienākumus, un netic tam, ka par viņu drošību kāds var parūpēties:

“Personīgā drošība, ja, piemēram, jātulko kāds ekstrēmists.”

“Ja piedāvātā teksta tulkošana varētu kādā veida ietekmēt manu drošību.”

Šīs bažas ir pamatotas, jo, atsaucoties uz SIA “Ernst & Young Baltic” pētījumu “Tiesu tulku/tulkotāju reģistri un darba organizācija Eiropas Savienībā”, piemēram, tiesu tulkiem Latvijas normatīvo aktu ietvaros procesuālā aizsardzība nav garantēta (tiešsaistes avots 1: 41).

Respondentu atbildes uz atvērtajiem jautājumiem parāda, ka viņi rīkojas, vadoties pēc profesionālās ētikas principiem, piemēram, izvairās no interešu konfliktiem un krāpniecisku tekstu tulkošanas. Taču daži tulkotāji papildus profesionālās ētikas normām vadās arī pēc saviem personīgajiem uzskatiem, piemēram, netulko tekstus, kuri kalpo kāda, viņuprāt, kaitīga produkta, pakalpojuma vai uzņēmuma popularizēšanai, pārdošanai utt., kā arī atsakās tulkot klientiem, kuru darbības respondentam šķiet nepieņemamas. Atsevišķi respondenti norāda, ka mērķis un klients mēdz būt svarīgāks par to, kas tekstā pausts. Piemēram, tulks/tulkotājs var darboties atbilstoši saviem ētiskajiem uzskatiem, ja viņš tulko tekstu, kura saturs viņam šķiet nepieņemams, bet ja tā mērķis ir cīnīties ar saturā aprakstītajām problēmām. Liela daļa respondentu norādīja, ka nav saskārušies ar situācijām, kad būtu jārisina ētikas problēmas darbā. Daļai no viņiem bija arī grūtības nosaukt situācijas, kādās viņi nepieņemtu darba piedāvājumu.

2. Tulkošanas aģentūru aptaujas rezultāti

Analizējot tulkošanas aģentūru aptauju rezultātus, atklājās, ka tulkošanas aģentūru pieredze un uzskati būtiski neatšķiras no tulku/tulkotāju domām.

Četras no sešām aģentūrām apgalvoja, ka ir saskārušās ar gadījumiem, kad darbinieks atsakās no tulkošanas pēc iepazīšanās ar darba saturu un apjomu.

Aģentūras norādīja, ka darbinieki lielākoties atsakās tulkot pārāk īsa darba izpildes termiņa un zināšanu trūkuma dēļ, kuri katrs minēti 4 atbildēs. Mazs solītais atalgojums, pārāk liels darba apjoms, personīgi iemesli (slimība, atvaļinājums, citi) un aizņemtība ar citiem darbiem katra tika minēta 3 atbildēs. Aģentūras norādīja, ka visretāk tiek minēti reliģiski vai ētiski atteikuma iemesli – tie tika minēti tikai 1 atbildē. Aģentūras neminēja citus atteikuma iemeslus. Šī statistika parāda, ka arī tulkošanas aģentūru ieskatos darbinieki visbiežāk tulkot atsakās praktisku apsvērumu dēļ, un ētiski vai reliģiski apsvērumi reti tiek minēti kā atteikuma iemesli. Salīdzinot ar darbinieku atbildēm uz šo jautājumu, tulkošanas aģentūras proporcionāli biežāk saņem darbinieka atteikumu šo iemeslu dēļ:

- aizņemtība ar citiem darbiem;
- tulka/tulkotāja zināšanu trūkums avotteksta nozarē;
- reliģiski vai ētiski iemesli.

Aģentūrām, kuras bija saskārušās ar darbinieka atteikumu tulkot, vajadzēja norādīt, vai tās cenšas pierunāt darbinieku tomēr uzņemties darbu. Tikai viena no četrām aģentūrām atbildēja apstiprinoši un paskaidroja, ka visiedarbīgākās pierunāšanas metodes ir likmes paaugstināšana, termiņa pagarināšana un iespēja pēc tam pie profesionālās pieredzes minēt to, ka darbinieks ir strādājis ar lielu tulkošanas aģentūru vai ievērojamu klientu. Tām aģentūrām, kuru darbinieki nav atteikušies no tulkošanas, vajadzēja norādīt, vai atteikuma gadījumā tās censtos darbinieku pierunāt. Abas aģentūras atbildēja noliedzoši. Var secināt, ka tulkošanas aģentūras parasti necenšas pierunāt darbiniekus darīt to, ko viņi nevēlas vai nevar, kas arī ir profesionālajai ētikai atbilstoša rīcība.

Visām aģentūrām vajadzēja atbildēt uz jautājumu, kā atteikums ietekmēja vai ietekmētu turpmākās profesionālās sadarbības iespējas ar darbinieku. Viena no aģentūrām, kura nebija saskārusies ar darbinieka atteikumu, norādīja, ka atteikums neietekmētu sadarbību, bet otra norādīja, ka tas drīzāk ietekmētu profesionālās attiecības. Aģentūras, kuras bija saskārušās ar atteikumu, vienbalsīgi apgalvoja, ka sadarbība cieš tikai tad, ja darbinieks atsaka bieži. Viena

no aģentūrām skaidroja, ka laicīgs un pamatots atteikums sadarbību neietekmē vai ietekmē pozitīvi:

“Ir ļoti būtiski, ka štata vai ārštata darbinieks reālistiski izvērtē savas prasmes un iespējas uzņemt attiecīgo darbu. Tāpēc operatīvi un pamatoti paskaidrotam atteikumam gandrīz vienmēr būs neitrāls vai pat pozitīvs efekts uz turpmākās sadarbības iespējām.”

Tulkošanas aģentūras laika taupīšanas labad izvairoties no sadarbības ar tulkotājiem, kuri nav pārliecināti par savām spējām iekļauties termiņā, taču piebilst, ka tā visbiežāk notiekot ar nepieredzējušiem tulkotājiem:

“Ja darbinieks bieži atsaka, tad, protams, ka drošāk ir dot tiem, kuri visbiežāk pateiks “jā”, lai nebūtu ilgi jādomā, vai šo projektu iespējams apstiprināt.”

“Ja tulks bieži atsaka, jo baidās iekļauties termiņā, rodas jautājums, vai projektu vadītājam tērēt laiku, sazinoties ar šo personu, ja ir liela iespēja, ka tiks saņemts atteikums. Tā gan bieži notiek ar nepieredzējušiem tulkiem.”

Atbildot uz jautājumu, vai uzņēmums pieņemtu pasūtījumu, kura saturs neatbilstu aģentūras ētikas un vērtību kodeksam, darbinieku politiskajai un/vai reliģiskajai nostājai, divas aģentūras norādīja, ka pieņemtu pasūtījumu jebkurā gadījumā, bet pārējās četras aģentūras atbildēja, ka atteiktos no pasūtījuma tad, ja tas neatbilstu uzņēmuma ētikas un vērtību kodeksam. Neviena aģentūra neapgalvoja, ka atteiktos, ja darba saturs neatbilstu darbinieku ētiskajai un/vai reliģiskajai nostājai, kā arī nenorādīja citu atbildi. Šīs atbildes atspoguļo to, ka daļa aģentūru vadās pēc individuāli izstrādāta uzņēmuma ētikas un vērtības kodeksa, kas arī kalpo kā profesionālās ētikas kodekss. Tātad šo aģentūru darbinieki ir iepazīstināti arī ar konkrētākām ētiskām vadlīnijām, kuras jāievēro, strādājot attiecīgajā uzņēmumā. To, ka divas aģentūras apgalvoja, ka pieņemtu pasūtījumus jebkurā gadījumā, var skaidrot ar aģentūras ētikas un vērtības kodeksa trūkumu vai ar to, ka aģentūra ētikas jautājumu risināšanu uztic saviem darbiniekiem.

Aģentūrām vajadzēja atbildēt arī uz jautājumu, vai viņu aģentūra uzskata, ka pasūtījuma satura neatbilstība darbinieka reliģiskajiem, ētikas, personīgajiem, politiskajiem un/vai reliģiskajiem uzskatiem ir pietiekams pamatojums darbinieka atteikumam strādāt ar tekstu. Aģentūru viedokļi šajā jautājumā atšķīrās. Divas aģentūras piekrita, ka šie iemesli ir pietiekami pamatojumi atteikumam visos gadījumos, taču divas aģentūras iebilda un norādīja, ka tas nav pietiekams atteikuma iemesls nevienā gadījumā. Divas aģentūras norādīja atbildi “cits” un paskaidroja, ka dažkārt tas varot kalpot kā atteikuma pamatojums un ka ir daudz citu tulkotāju, kas darbu pieņems tāpat. Šāds pamatojums apstiprina darbinieku aptaujas respondentu pausto pārliecību, ka vienmēr būs kāds cits tulks/tulkotājs, kurš darbu pieņems.

No tulkošanas aģentūru atbildēm var secināt, ka darbinieku atteikumi ir ierasta parādība un ka labi pamatots atteikums neietekmē nedz profesionālās, nedz personīgās attiecības ar

darbinieku. Darbiniekiem gan būtu jāņem vērā tas, ka laika taupīšanas labad aģentūras mēdz nepiedāvāt darbu tādiem darbiniekiem, kuri ļoti bieži atsakās no tulkošanas.

3. Secinājumi

Abu aptauju analizē atklājušās dažādas profesionālās ētikas problēmas un sniegti to risinājumi. Var secināt, ka darbinieku acīs praktiski apsvērumi un profesionālas attiecības ir prioritāras. To pierāda arī tulkošanas aģentūru atbildes par darbinieku atteikuma iemesliem: to atbilžu rezultāti ar dažiem izņēmumiem sakrīta ar darbinieku sniegtajām atbildēm. Profesionālās un personīgās ētikas apsvērumi kļūst svarīgāki tikai tad, ja tos vērtē atsevišķi no praktiskajiem apsvērumiem.

Spriežot pēc darbinieku sniegtajiem piemēriem, kad viņi rīkotos vai ir rīkojušies, vadoties pēc saviem morāles uzskatiem un profesionālās ētikas principiem, var secināt, ka lielai daļai darbinieku ir izveidojies priekšstats par tulkošanas ētiku, un viņi cenšas ievērot sev izvirzītās prasības, piemēram, netulko saturu, par kuru var draudēt kriminālatbildība, retākos gadījumos atsakās tulkot klientiem ar apšaubāmu vai strīdīgu reputāciju. Taču liela daļa respondentu norādīja arī uz to, ka viņiem trūkst pieredzes ētikas problēmu risināšanā un nemācēja spriest, kā viņi tādās situācijās rīkotos. Darbinieku personīgo brīvību ļoti bieži ierobežo bažas par materiālo stāvokli un sīvo konkurenci darba tirgū.

Nedaudz vairāk kā desmitdaļa aptaujāto darbinieku profesionālo ētiku neuztver kā sevišķi svarīgu tulka/tulkotāja darba aspektu, līdz ar to ir nepieciešams aktualizēt ar tulkošanas ētiku un profesionālās ētikas regulējumu saistītās problēmas, kas varētu būt šīs darbinieku daļas attieksmes cēlonis.

Lai gan daļa darbinieku neuzticas darba devēju spējai būt profesionāliem atteikuma gadījumā, it īpaši runājot par privātajiem klientiem, tulkošanas aģentūras apliecina, ka vairumā gadījumu attiecībām ar darbinieku tādēļ nevajadzētu pasliktināties.

No šiem rezultātiem var secināt, ka ētiskas dabas jautājumi Latvijas tulkošanas nozares pārstāvju darbā ir jārisina diezgan reti, un daudziem nav pieredzes to risināšanā. Taču tulkošanas ir pretimnākošas un apgalvo, ka labi pamatotiem atteikumiem nevajadzētu ietekmēt darbinieku un aģentūras darba attiecības. No tā var secināt, ka, saņemot darbus, kuri tulkam/tulkotājam šķiet morāli, ētiski, personīgi, profesionāli aizskaroši, ir ieteicams no tiem atteikties uzreiz, ievērojot profesionālās ētikas un pieklājības normas. Atteikšanās no darba pēc tā pieņemšanas nav vēlama, taču ir pieļaujama, ja ir izveidojušies apstākļi, kuros veiksmīga darba izpilde nav iespējama.

Izmantotā literatūra

Baker, M. (2013). *Ethics in the Translation and Interpreting Curriculum*. Pieejams: <http://www.monabaker.org/?p=660> [Skatīts 2017. gada 30. aprīlī].

Tiešsaistes avoti

1. SIA Ernst & Young Baltic (2014). *Tiesu tulku/tulkotāju reģistri un darba organizācija Eiropas Savienībā*. Pieejams: http://vvc.gov.lv/image/catalog/dokumenti/Tiesu_tulku_tulkotaju_registri_un_darba_organizacija_Eiropas_Savieniba.pdf [Skatīts 2017. gada 15. aprīlī].